

PRZEJMOWANIE STRUKTUR OBSZARU WARSZAWSKIEGO AK PRZEZ BIAŁOSTOCKI OKRĘG AK-AKO-WIN

Struktury ZWZ-AK na terenie Warszawy i województwa warszawskiego należały w latach okupacji niemieckiej do najsilniejszych i najsprawniej funkcjonujących ogniw pionu wojskowego Polskiego Państwa Podziemnego w skali całego kraju. Jednak po tzw. wyzwoleniu poakowskie podziemie niepodległościowe w tym regionie nie odegrało roli na miarę swych dawniejszych możliwości. Złożył się na to szereg przyczyn.

Klęska Powstania Warszawskiego, olbrzymie straty osobowe poniesione podczas działań w Warszawie oraz daleko posunięta dekonspiracja w tych obwodach Obszaru Warszawskiego, które w szerokim zakresie wykonały rozkaz dotyczący akcji „Burza”, a także sowieckie represje sprawiły, że na przełomie 1944 i 1945 ośrodki dowódcze AK na terenie województwa warszawskiego zostały w znacznym stopniu zdeorganizowane, niekiedy wręcz rozbite.

W efekcie wspomnianych procesów przestała istnieć najsilniejsza w skali kraju organizacja terenowa AK, a na jej miejsce powstał zorganizowany z dużym opóźnieniem Warszawski Okręg Delegatury Sił Zbrojnych (czerwiec 1945 r.), który nie zdołał nigdy w pełni „odzyskać terenu”. Jest zastanawiające, dlaczego jedna z najsilniejszych do niedawna struktur AK nie była w stanie wprowadzić do Zrzeszenia WiN poważniejszych sił. Zaistniałą sytuację należy ocenić jako kompletną porażkę Zrzeszenia „na odcinku warszawskim”. Na niepowodzeniu działań organizacyjnych WiN w województwie warszawskim zaważyła w znacznym stopniu wielomiesięczna przerwa w ciągłości pracy, brak kontaktu poakowskiego centrum z terenem i nieodtworzenie na czas pośrednich struktur dowódczych. Sam program Zrzeszenia nie był też atrakcyjny dla ludzi, którzy chcieli kontynuować wojskowe formy konspiracji. W efekcie woleli oni podporządkować się sąsiednim okręgom WiN – będącym w istocie kontynuacją Okręgów AK (włącznie z zachowaniem dawnych form działalności), lub tworzyć nowe struktury organizacyjne nawiązujące do tradycji AK – takie jak lokalne ogniwka Ruchu Oporu Armii Krajowej (ROAK).

W tym procesie przejmowania i organizowania na nowo pozostałości struktur b. Obszaru Warszawskiego AK wybitną rolę odegrał Białostocki Okręg AKO-WiN. Przejął on bowiem pozostałości aż czterech obwodów b. AK z tego terenu (Ostrów Mazowiecka, Węgrów, Radzymin i Pułtusk), zaś jego wpływy organizacyjne rozciągnęły się na kilka dalszych obwodów. Dla porównania można dodać, że sąsiadujący z Obszarem Warszawskim AK od wschodu Lubelski Okręg WiN przejął dwa obwody (Siedlce i Garwolin).

Obwód Ostrów Mazowiecka krypt. „Osty”, całkowicie zdeorganizowany po stratach w akcji „Burza” i pierwszych sowieckich represjach, już jesienią 1944 r. nawiązał pierwsze kontakty z Białostockim Okręgiem AK i w efekcie w lutym następnego roku podporządkował mu się (w ramach AKO). W tym czasie jego stan organizacyjny był wręcz dramatyczny – zmniejszył

się ponad dwudziestokrotnie w stosunku do stanu z 1944 r. Dzięki niezwykle ofiarnej pracy swego komendanta kpt. „Stanisławskiego” został jednak odbudowany i do białostockiego WiN-u wszedł jako struktura stosunkowo silna – licząca kilkuset zaprzysiężonych członków sieci terenowej i dysponująca nawet trzema grupami-oddziałami partyzanckimi (używał wówczas kolejno kryptonimów „Omsk” i „Otylia”). W lipcu 1946 r. kierownictwo obwodu przejęte zostało przez por. Hieronima Piotrowskiego „Jura”, wybitnego kresowego partyzanta i konspiratora (ostatnia funkcja: prezes Obwodu Sokólsko-Białostockiego WiN).

Za pośrednictwem obwodu ostrowskiego Komendzie Okręgu Białystok, już w ramach Zrzeszenia WiN, podporządkowały się pozostałości obwodów Węgrów i Radzymin (w strukturze organizacji radzyńskiej białostockiemu WiN podporządkowała się także poakowska grupa partyzancka „Łysego”). Nie tworzyły one jednak odrębnych struktur obwodowych, a do białostockiego WiN wchodziły jako luźne placówki rozrzucone na dużym terenie, podległe obwodowi ostrowskiemu (w przypadku powiatu radzyńskiego były to cztery placówki).

Inna była droga do białostockiego WiN poakowskiego Obwodu Pułtusk (krypt. „Narwik”). W połowie 1945 r. wszedł on w skład największej struktury organizacyjnej – zdecentralizowanej, lokalnej organizacji niepodległościowej występującej pod nazwą Ruch Oporu Armii Krajowej (ROAK). Strukturą tą był dowodzony przez Stanisława Rożka „Przeboja” Inspektorat „Mazowiecki” ROAK (niekiedy określany, niezbyt trafnie, jako okręg). Obejmował on obwody: Mława, Przasnysz, Maków Mazowiecki i Pułtusk. Oprócz sił znajdujących się w konspiracji, liczących po kilkuset ludzi w każdym obwodzie, dysponował oddziałami samoobrony, mającymi charakter oddziałów dyspozycyjnych lub stałych oddziałów partyzanckich (m.in. oddziały: „Burzy”, „Jeża”, „Orzyca”, „Wulkan”, „Skowronka” – łącznie ponad 140 żołnierzy). Inspektorat „Mazowiecki” ROAK funkcjonował jako jednostka zupełnie samodzielna, nieposiadająca łączności z kierownictwem Zrzeszenia WiN. W lipcu 1946 r. „Przebój” nawiązał kontakt z mjr. Edwardem Filochowskim „Sanem”, komendantem (prezesem) jednego z inspektoratów wchodzących w skład Białostockiego Okręgu WiN. Oficer ten podjął działania mające doprowadzić do podporządkowania Inspektoratu „Mazowieckiego” ROAK dowództwu Obszaru Centralnego Zrzeszenia WiN. O ile kontakty „Przeboja” z majorem „Sanem” mogły mieć charakter konstruktywny i rojujący nadzieje na przyszłość, o tyle kontakt z przedstawicielem Obszaru Centralnego, „zlokalizowany” przez UB, zakończył się kompletną katastrofą. „Przebój”, który przyjechał na spotkanie organizacyjne do Warszawy, został aresztowany. Mimo dzielnej postawy okazywanej w śledztwie rozpracowano go przez agentów podstawionych mu do celi. W efekcie komenda inspektoratu została rozbita. „Wsypa” rozszerzyła się na Obwód Pułtusk, którego komendant i kilkadziesiąt żołnierzy wpadło w ręce UB. Inspektorat przestał funkcjonować jako zwarta jednostka organizacyjna. Obwody Maków Mazowiecki i Przasnysz kontynuowały działalność samodzielnie do czasu amnestii 1947 r., przy czym ich aktywa organizacyjne były przejmowane przez bardziej dynamiczny „XVI” Okręg NZW.

Pozostała na wolności kadra obwodu pułtuskiego ROAK podjęta przygotowania do odbicia swych towarzyszy broni, przetrzymywanych w więzieniu w Pułtusk. Nie mając wystarczających sił do wykonania tej operacji, nawiązała kontakt z sąsiednim Obwodem WiN Ostrów Mazowiecka. Operacja została przeprowadzona w listopadzie 1946 r. przez oddział partyzancki WiN „Przelotnego” z Obwodu Ostrów i grupę bojową Obwodu Pułtusk. Pomyślny kontakt, zakończony zwycięską akcją w pięknym stylu, doprowadził w perspektywie do podporządkowania się pułtuskiego ROAK, za pośrednictwem Komendy Obwodu WiN Ostrów Mazowiecka, Komendzie Białostockiego Okręgu Zrzeszenia WiN – jako obwód o kryptonimie „Paulina”.

Tak znaczna rozbudowa ostrowskiej konspiracji WiN spowodowała konieczność wprowadzenia szeregu wewnętrznych podziałów tej wyjątkowo rozległej struktury terenowej. W korespondencji pomiędzy komendą inspektoratu „Bernard” (Ostrołęka–Ostrów–Zambrów) a obwodem „Otylia” pojawiają się wzmianki o zatrzymaniu nowych, przejętych terenów, a także o koncepcji budowy „Wielkiego Obwodu”.

W ramach inspektoratu „Bernard” pułtusczy konspiratorzy dotrwali do amnestii 1947 r., kiedy to na rozkaz majora „Sana” ujawnili się w zorganizowany sposób, kończąc swą działalność niepodległościową (niektórzy z nich powrócili „do lasu” w późniejszym okresie, wepchnięci tam ponownie przez UB; jednak ich działalność nie wiązała się już ze Zrzeszeniem WiN).

Znaczące więzi zaistniały także między Białostockim Okręgiem AK-AKO-WiN a komendą poakowskiego Obwodu Sokołów Podlaski. Już w grudniu 1944 r. nawiązała ona – wraz z Komendą Obwodu Węgrów – kontakt z ppłk. W. Liniarskim „Mścislawem”. Ten wybitny dowódca konspiracji niepodległościowej, wobec sygnalizowanego przez nią braku kontaktu z komendami: Podokręgu Wschodniego i Obszaru Warszawskiego, zamierzał „postawić obwód na nogi” i albo przekazać go warszawskiemu centrum dowódczemu, albo podporządkować go sobie, tak jak uczynił to z Ostrowią Mazowiecką. Zamiar ten nie został jednak zrealizowany, choć wiele oznak wskazuje na ówczesne bliskie więzi konspiracji sokołowskiej z Okręgiem Białostockim (np. wiosną 1945 r. jeden z jej oddziałów operował wspólnie z oddziałami AKO za Bugiem, na terenie powiatu Bielsk Podlaski, odnotowując kilka spektakularnych sukcesów w walce z siłami resortu bezpieczeństwa). Ostatecznie jednak Komenda Obwodu Sokołów Podlaski, nie podporządkowawszy się białostockiemu centrum dowódczemu, ogłosiła zakończenie działalności w lecie 1945 r. podczas zarządzonej przez DSZ operacji „rozładowywania podziemia”. Pomimo to część kadry dowódczej i żołnierzy obwodu pozostała w konspiracji – występując pod szyldem WiN, mimo iż wydawało się, że nie ma wówczas kontaktu z żadną wyższą strukturą tej organizacji. W efekcie z końcem lata 1946 r. pozostałości wspomnianego obwodu zostały podporządkowane dowódcy 6. Brygady Wileńskiej – kpt. W. Łukasiukowi „Młotowi” jako „rezerwa organizacyjna 6. Brygady” – występująca pod kryptonimem „Jezioro”, a tym samym eksterytorialnemu Okręgowi Wileńskiemu AK (pierwszym dokumentem, z którego jednoznacznie wynika podporządkowanie poakowskiej konspiracji w pow. sokołowskim, jest sprawozdanie za listopad 1946 r. z 9 grudnia tegoż roku, które publikujemy jako aneks nr III). Pozostałości aktywów Obwodu „Jezioro” weszły w 1949 r. w skład sieci terenowej podlegającej ostatniemu dowódcy 6. Brygady Wileńskiej AK kpt. Kazimierzowi Kamieńskiemu „Huzarowi”, którego oddziały i struktury obejmowały szereg powiatów po obu stronach Bugu (już w 1946 r. rozszerzył swój teren działalności na powiat sokołowski, dokonując tam dalekich wypadów). Ostatecznie oddziały i siatka konspiracyjna „Huzara” zostały rozbite przez UB dopiero w początku lat pięćdziesiątych w wyniku prowokacji tzw. V Komendy WiN.

Znaczące sukcesy poakowskiej konspiracji białostockiej i lubelskiej na obrzeżach byłego Obszaru Warszawskiego AK wiązały się zapewne z potrzebą kontynuowania walki przez znaczną część żołnierzy Armii Krajowej z terenu Mazowsza. Potrzebie tej nie odpowiadał zupełnie model organizacyjny „oferowany” przez centralne ogniwa Zrzeszenie WiN, nastawione na działalność społeczną. W rzeczywistości „oferta” Okręgu Białostok dotyczyła „zupełnie innego” WiN niż ten zaplanowany w dokumentach statutowych Zrzeszenia. WiN białostocki i lubelski był bowiem nadal konspiracją wojskową, a nie konspiracyjnym zrzeszeniem obywatelskim.

ANEKS I

Dokumenty dotyczące przejęcia przez Białostocki Okręg AK-AKO Obwodu Ostrów Mazowiecka, wchodzącego uprzednio w skład Podokręgu Wschodniego Obszaru Warszawskiego AK

1

6 lutego 1945 r., Meldunek p.o. Komendanta Obwodu Ostrów Mazowiecka do Komendanta Okręgu AK-AKO Białystok, informujący o stanie organizacyjnym Obwodu i gotowości podporządkowania się jego rozkazom

6 II 1945

„Księżyc”¹ – „Dyrektor”²

Obwód „Oset”³ jest podzielony na 5 ośrodków: I miasto Ostrów, II Brok – Małkinia, III gm[iny] Poręba, Brańszczyk, IV Długosiodło, Wąsewo, V gm[iny] Czerwin i Goworowo. Ośrodek IV i V prawie całkowicie były wysiedlone, częściowo przez Niemców, a w większej części przez sowietów i z powodu zdrady kom[andanta?] ośrodk[ka] III, V NKWD przeprowadziło masowe aresztowania, gdzie i były komendant obwodu „Kowal” padł ofiarą. Komendanta IV ośr[odka] też aresztowano, ośrodek III był prawie całkowicie rozłożony przez Niemców do „Burzy”. Straty w ludziach też poniósł I ośrodek, najlepiej przedstawia się ośrodek II. Oficerów czynnych razem ze mną jest dwóch, reszta to podoficerowie i szeregowi, no i sporo sympatyków wśród inteligencji i urzędników, którzy obecnie zajmują posady. Do obsady odpowiedzialnych stanowisk brak oficerów lub odpowiednich ludzi; aby uchronić [się] od aresztowania dużo ludzi przyszło się wyprawić na inne obwody. Obecnie egzystuje ośrodek II, ośrodek I niedawno stracił swego komendanta „Grzesia”⁴ z powodu aresztowania, więc trzeba znowu dziurę latać. Na ośrodkach III, IV, V zaczęła się praca organizacyjna, ale brak ludzi do niej. Czynnych członków AK na obwodzie można liczyć około 100.

Rezerw finansowych obwód nie posiada żadnych, ostatnie resztki zostały rozchodowane w grudniu 1944 r.

Łączności z „Księgarnią”⁵, nie patrząc na starania, obwód nie posiada od dwóch miesięcy i zgodnie z poleceniem ustnym „dyrektora” przywiezionym przez oficera łącznikowego „Tyczkę”⁶, abym w razie czego zwrócił się

¹ „Księżyc” – kryptonim Komendy Białostockiego Obszaru AK – w dokumencie użyty nieprawidłowo, gdyż wystawcy dokumentu chodziło o Komendę Białostockiego Okręgu AK.

² „Dyrektor” – używane w Warszawskim Obszarze AK formalne oznaczenie komendanta struktury organizacyjnej AK, w tym przypadku chodziło o komendanta Okręgu AK Białystok.

³ „Oset”, „Oset-35”, kryptonim Obwodu AK Ostrów Mazowiecka.

⁴ „Grześ” – N.N.

⁵ „Księgarnia” – kryptonim Podokręgu Wschodniego Warszawskiego Obszaru AK.

⁶ Por. Edward Nowicki „Tyczka”, oficer łączności w Komendzie Obwodu AK Ostrów Mazowiecka, aresztowany przez NKWD w grudniu 1944 r., 9 II 1945 r. skazany na karę śmierci przez WSG w Warszawie i stracony w trzy dni później.

do sąsiedniego Okręgu. Polecenie to otrzymałem w grudniu i obecnie dowiedziałem się o aresztowaniu „dyrektora” „Księgarni”, więc z tych powodów zwróciłem się do Pana „Dyrektora” „Księżycy” o przyjęcie powierzonego mi obwodu, proszę o opiekę i rozkazy.

p.o. K[omendanta] O[bwodu] „Stanisławski”⁷

Źródło: d. CA MSW, D/39, obecnie w AIPN, rkps.

2

28 lutego 1945 r., Pismo komendanta Obwodu Ostrów Mazowiecka do Komendy Okręgu Białystok dotyczące szczegółów przejmowania dowodzonej przez niego struktury przez Inspektorat „XIV” (Mazowiecki)

K[omenda] O[bwodu] „Oset”

28 2 [19]45

Nr 6

K[omenda] O[kręgu] „Bekas”⁸

Zgodnie z zarządzeniem Obyw[ate]la „Pilicy”⁹ przesyłam pismo K[omendy] O[bwodu] „Oset” przez „Waleta”¹⁰.

Obywatel „Pilica”. Uprzejmie proszę [o] wysłanie ponaglenia do Inspektora XIV w sprawie wyznaczenia terminów spotkania Komendantowi Obwodu „Oset”. Pragnę nadmienić, że w drodze powrotnej tj. 22 2 [19]45 r. wysłałem w tej sprawie przez obwód „Kruka”¹¹ (były obwód „Kaliny”¹²) pismo, na które do dnia dzisiejszego nie ma odpowiedzi.

K[omenda] O[bwodu] „Oset” nawiązała łączność ze swym oddziałem leśnym, który we wrześniu [1944 r.] zdekonspirowany musiał przyjść do armii

⁷ Kpt. Stanisław Staniszewski (?) Stanisławski „Bomba”, „Stanisławski”, od listopada 1944 r. p.o. komendanta Obwodu AK Ostrów Mazowiecka, podporządkował dowodzoną przez siebie strukturę komendantowi Obwodu AK-AKO Białystok. Następnie kierował nią w ramach Białostockiego Okręgu Zrzeszenia WiN. Kompletnie rozbity i zdeorganizowany Obwód Ostrów Mazowiecka AK-AKO-WiN ponownie rozbudował i doprowadził do wysokiej sprawności organizacyjnej. Odwołany ze swego stanowiska w czerwcu 1946 r., został skierowany przez Komendę Białostockiego Okręgu WiN do pracy na terenie b. Prus Wschodnich. Aresztowany przez UB, zginął w śledztwie, nie wydawszy nikogo.

⁸ „Bekas” – kryptonim Okręgu AK Białystok.

⁹ Pptk Bartłomiej W. Ściegienny „Pilica”, „Las”, szef sztabu Okręgu AK-AKO Białystok.

¹⁰ „Walet” – N.N.

¹¹ Kpt. Ferdynad Tokarzewski „Kruk”, komendant Obwodu AK-AKO Zambrów, aresztowany przez UB w lipcu 1945 r.

¹² Kpt./mjr Kazimierz Malinowski „Jaxa”, „Kalina”, komendant Obwodu AK Zambrów, w 1944 r. szef uzbrojenia w Komendzie Okręgu AK Białystok, w późniejszym okresie tajny współpracownik Głównego Zarządu Informacji WP krypt. „Sikorka”.

berlinga [sic!]¹³. Obecnie tenże oddział z oficerami ukrytymi w swym gronie, w pełnym umundurowaniu i uzbrojeniu, czeka na nasze rozkazy. Nadmieniam, że oddział utrzymuje ścisłą łączność z oddziałem partyzanckim „Lublin”, który działa w zakresie większych likwidacji. Oddział nasz liczy 124 ludzi, w tym 3 oficer[ów] zawod[owych] i 3 podoficer[ów] zawod[owych].

W związku z powyższym Komenda Obwodu „Oset” oczekuje decyzji oraz odpowiednich na ten cel funduszków.

/-/ „Stanisławski”
M.P. 28 2 [19]45 „Mały”¹⁴

Źródło: d. CA MSW, D/39, obecnie w AIPN, rkps.

3

20 lutego 1945 r., Rozkaz komendanta Okręgu AKO Białystok informujący o podporządkowaniu poakowskiego Obwodu Ostrów Mazowiecka

Komenda Okr[ęgu] AK
„Sarna”¹⁵
M.p. dnia 20 II [19]45 r.
Nr. 6
Komendant obwodu „Oset”

Na meld[unek] z dnia 20 b.m. nadesłanego przez kuriera ob[wodu] „Małego” zarządzam

1. Obwód „Oset” podporządkowuję do O[kręgu] B[iałystok] – „Sarna”, Insp[ektorat] XIV¹⁶.

2. Sprawy organizacji łączności i t[ransport] p[ocząty?] przeprowadzi Insp[ektor] „San”¹⁷, który otrzyma jednocześnie w tej sprawie rozkazy. Ze swej strony niezwłocznie nawiązać łączność z Insp[ektorem] „Sanem” (przez dawną obw[ód] „Kalinę”).

3. K[omen]d[an]t obw[odu] „Oset” – nr 35 – przedstawi raport sytuacyjny z położenia w terenie obwodu jako ekspres do K[omendy] O[kręgu] B[iałystok] – drogą przez „Waleta”. Ponadto w drodze służbowej przez „Sana”

¹³ Chodzi tu o dużą grupę żołnierzy III batalionu 13. pp AK sformowanego w Obwodzie Ostrów Mazowiecka, którzy po ciężkich walkach prowadzonych w ramach akcji „Burza” (Jarczabka, Pecynka), całkowicie zdekonspirowani wobec Sowietów, zostali wcieleni do WP (Ludowego) wraz z dowodzącym nimi por. Alfredem Wieczorkiem „Tatarem” (dowódcą OP Obwodu, a następnie kompanii w III/13. pp AK).

¹⁴ Stanisław Bardon „Mały”, aresztowany przez UB 6 VII 1945 r.

¹⁵ „Sarna” – kryptonim Białostockiego Okręgu AK.

¹⁶ Inspektorat AK-AKO obejmujący obwody Zambrów i Ostrołęka, a od lutego 1945 r. także Obwód Ostrów Mazowiecka.

¹⁷ Kpt./mjr Edward Filochowski „San”, komendant Inspektoratu XIV (Mazowieckiego) w Białostockim Okręgu AK-AKO, a następnie prezes inspektoratu obejmującego ten sam teren (+ Ostrów Mazowiecka, Węgrów, Radzymin i Pułtusk) w ramach Białostockiego Okręgu WiN. Ujawnił inspektorat w trakcie amnestii 1947 r. W późniejszym okresie aresztowany i represjonowany.

inne wykazy obsad, ofic[erów], p[od]chor[ążych], stanów. Zapotrzebowanie na uposażenie, pracę org[anizacyjną], zapomogi – sumarycznie.

4. Przydział gotówki na marzec zależy od przeprowadzenia połączenia z „Sanem”.

5. Obecnie przesyłam 40 d[olarów] zł[otych] (czterdzieści) jako zaliczkę na pracę org[anizacyjną], ekwiwalent – na luty br. Pokwitowanie odesłać do K[omendy] O[kręgu] B[iałystok].

6. Wytyczne do pracy – według załączonego rozkazu Nr 10 z dnia 15 II [19]45 r. [i] odez w z dnia 1 X [19]44 (Nr 578) i dn. 18 II [19]45 r., które należy rozprowadzić.

Za zgodn[ość] „Pilica” „Mścislaw”¹⁸

Otrzymuje do wyk[onania] Insp[ektor] „San” – wg Pana raportów Pan ma łączność z „Ostem” (Ostrów). Sprawa pilna. Przeprowadzić podporządkowanie, z tym, aby już nie przechodził do okr[ęgu] Warszawa – z rąk do rąk, bo to byłoby niepoważne. Działać z inicjatywą.

„Pilica”

Źródło: d. CA MSW, D/39, obecnie w AIPN, mps.

ANEKS II

Dokumenty dotyczące przejęcia przez Białostocki Okręg WiN Obwodu Pułtusk, wchodzącego uprzednio w skład Inspektoratu Mazowieckiego ROAK.

4

16 listopada 1946 r., Pismo informujące Andrzeja Bohomolca o powierzeniu mu przez Komendę Okręgu WiN Białystok funkcji p.o. prezesa Obwodu WiN Przasnysz

„Otylia”¹⁹

16 XI 1946 r.

Ob. „Olbrych”²⁰

¹⁸ Pptk Władysław Liniarski „Mścislaw”, komendant Okręgu AK-AKO-WiN Białystok. Aresztowany w lipcu 1945 r.

¹⁹ „Otylia” – kryptonim Obwodu WiN Ostrów Mazowiecka (wcześniej „Oset” i „Omsk”).

²⁰ Aleksander Bohomolec „Olbrych”, oficer Komendy Obwodu Białystok, w listopadzie 1946 r. wyznaczony przez prezesa inspektoratu „Bernard” Okręgu WiN Białystok na funkcję p.o. prezesa, a następnie prezesa Obwodu WiN Pułtusk (krypt. „Narwik”, „Narew” i „Paulina”). Aresztowany przez UB w styczniu 1947 r. załamał się w śledztwie i został pozyskany jako agent o krypt. „Cichy”. Po sfingowanej ucieczce usiłował na polecenie „resortu” przejąć funkcję szefa prezesa inspektoratu „Bernard”, a gdy się to nie powiodło – prezesa Obwodu „Paulina”. Tylko uzasadnionej nieufności p.o. prezesa Obwodu „Paulina”, Zygmunta Dąbkowskiego „Kryma”, „Orki”, który nie dopuścił „Olbrycha” do ponownego objęcia obowiązków, pułtuska konspiracja zawdzięcza uniknięcie rozszerzenia się styczniowej „wsypy”.

Po widzeniu się z p.o. inspektorem „Adamem”²¹ w dniu dzisiejszym, ten oświadczył mi i polecił mi zakomunikować, iż Pan w ciągu miesiąca otrzyma nominację na Prezesa Obwodowego, a do czasu otrzymania nominacji zobowiązany jest Pan do pełnienia funkcji Prezesa Obwodowego.

Ma Pan przede wszystkim zorganizować siatkę. Wszelkie pisma i instrukcje otrzymywał Pan będzie z naszego Inspektoratu przez Obwód „Otylia”.

Pan Inspektor „Adam” chciał osobiście się z panem widzieć i sprawy organizacji Obwodu i pracy na nim omówić, lecz z winy łączników Okręgowych nie byłem w stanie Pana z nim skontaktować.

„Franek”²² „Mohort”²³

Źródło: AIPN BU, 0255/55, k. 41.

5

25 listopada 1946 r., Rozkaz p.o. prezesa inspektoratu WiN „Bernard” informujący Aleksandra Bohomolca o powierzeniu mu, z ramienia Białostockiego Okręgu WiN, funkcji p.o. prezesa Obwodu Pułtusk

„Bernard”²⁴

M.p. 25 XI [19]46 r.

Ob. „Olbrzych”

Przedłożyłem wniosek do Komendy Obszaru²⁵ [powinno być: Okręgu] wniosek o zatwierdzenie Pana na stanowisko Prezesa Obwodu Pułtusk i nie ulega wątpliwości, że wniosek ten zostanie pozytywnie załatwiony.

Wobec tego proszę przystąpić do pracy organizacyjnej na tym terenie zgodnie z rozkazami i wytycznymi obowiązującymi nasze obwody, odpisy których otrzyma Pan od p. Prezesa „Otylii”.

„Otylia” udzieli również Panu pomocy we wstępnej pracy, z ułatwieniem przeprowadzenia akcji dochodowej, niezbędnej do zdobycia potrzebnych dla kontynuowania pracy organizacyjnej – funduszków własnych, gdyż dotacje na ten cel od władz przełożonych są niewystarczające.

Do czasu wyznaczenia przez K[o]m[ę]dę Obszaru następcy ob. „Przeboja”²⁶

²¹ Por. Aleksander Bednarczyk „Adam”, oficer Komendy Obwodu AK-AKO Ostrołęka, prezes tegoż obwodu w Zrzeszeniu WiN, jesienią 1946 r., w okresie nieobecności kurującego się mjr. E. Filochowskiego „Sana”, sprawował funkcję p.o. prezesa (inspektora) inspektoratu WiN „Bernard”, poległ z rąk UB 20 XII 1946 r.

²² „Franek” – N.N.

²³ „Mohort” – jeden z pseudonimów prezesa Obwodu WiN Ostrów Mazowiecka por. Hieronima Piotrowskiego „Jura”.

²⁴ „Bernard” – kryptonim w chodzącego w skład Okręgu WiN Białystok inspektoratu obejmującego obwody: Ostrołęka, Zambrów, Pułtusk (od listopada 1946 r.) oraz pozostałości struktur konspiracyjnych w powiatach Węgrów i Radzymin.

²⁵ Wydaje się, że nominacja była zatwierdzana przez Okręg WiN Białystok, a nie przez Komendę Obszaru Centralnego Zrzeszenia.

²⁶ Por. Stanisław Rożek „Przebój”, inspektor inspektoratu ROAK „Mazowsze” (obwody: Maków Mazowiecki, Przasnysz, Pułtusk), aresztowany w lipcu 1946 r.

i nawiązania bezpośredniej łączności – proszę korzystać z trasy „Otylii”, do-
budowując do tej trasy własne odgałęzienia. Mam wrażenie, że zostanie Pan
wkrótce wezwany na odprawę do K[o]m[en]dy Obszaru, względnie własne-
go Okręgu i sprawy te zostaną definitywnie uregulowane.

Raporty sytuacyjne proszę zestawiać wg wzoru „Otylii” i przysyłać je do
„Bernarda” w terminie do dnia 25 każdego m[iesią]ca.

Jako tymczasowy kryptonim Obwodu Pułtusk ustalám „Paulina”.

Życzę powodzenia i szczęścia w pracy –

Serdeczne czołem!
„Adam”

Źródło: AIPN BU, 0255/55, k. 65.

6

1 grudnia 1946 r., Pierwszy rozkaz organizacyjny prezesa Obwodu WiN
Pułtusk wydany przez niego po objęciu dowództwa tej struktury z nomina-
cji Komendy Okręgu WiN Białystok

M.p. dnia 1 XII [19]46 r.

Rozkaz nr 3

1. Na zastępcę Prezesa Obwodowego Obwodu „Narwik”²⁷ wyznaczam
ob. „Orkę”²⁸.

2. Teren Obwodu „Narwik” dzielę na dwanaście placówek nadając im
następujące kryptonimy:

1. „Wołga”²⁹

2. „Nil”³⁰

Ośrodek „Arbuz”

3. „Pilica”³¹

4. „Wisła”³²

Pełnienie obowiązków Prezesa Ośrodka „Arbuz” powierzam ob. „Mo-
drzewiowi”.

5. „Łaba”³³

6. „Odra”³⁴

Ośrodek „Banan”

7. „Dunaj”³⁵

8. „Warta”³⁶

²⁷ „Narwik” – jeden z kryptonimów Obwodu ROAK, a następnie WiN Pułtusk.

²⁸ „Orka” – jeden z pseudonimów p.o. prezesa Obwodu Pułtusk, Zygmunta Dąbkowskiego.

²⁹ „Wołga” – kryptonim placówki Wyszków.

³⁰ „Nil” – kryptonim placówki Somianka.

³¹ „Pilica” – kryptonim placówki Obryte.

³² „Wisła” – kryptonim placówki Zatory.

³³ „Łaba” – kryptonim placówki Pułtusk.

³⁴ „Odra” – kryptonim placówki Winnica.

³⁵ „Dunaj” – kryptonim placówki Gzowo.

³⁶ „Warta” – kryptonim placówki Serock.

Pełnienie obowiązków Prezesa Ośrodka „Melon”³⁷ powierzam ob. „Gedeonowi”³⁸.

3. Zastępca Prezesa Obwodowego w porozumieniu z prezesami ośrodków wyznaczy prezesów placówkowych i przedstawi mi do zatwierdzenia.

4. Na komendanta dywersyjnych patroli obwodowych wyznaczam ob. „Kunę”³⁹ po porozumieniu z zastępcą Prezesa Obwodowego Ob. „Orką”. Nie obsadzone stanowiska objęte będą następnym rozkazem.

5. Członkom organizacji, szczególnie spalonym, zakazuję samowolnego szwendania się po terenie. Zalecam wstąpienie do patroli dywersyjnych lub na wyznaczone przeze mnie stanowiska. Wszyscy, którzy podejmą się pracy organizacyjnej i sumiennie będą się wywiązywać z nałożonych obowiązków, otrzymają całkowitą opiekę i pomoc materialną.

6. Zabraniam członkom organizacji picia wódki, brania udziału w uroczystościach połączonych z libacjami – jak wesela, chrzciny i zabawy. Winnych za przekroczenie będę surowo karał.

7. Polecam wszystkim członkom organizacji przygotować sobie meliny i schrony, które mogą nam być potrzebne w najbliższym czasie. Poza tym zalecam pogłębienie konspiracji w pracy. Należy pamiętać, iż komuna, UB, PPR, dążą do wyniszczenia nas, a obowiązkiem naszym jest walczyć, przetrwać i dotrzeć do końca.

Prezes Obwodu
/-/ „Olbrych”

Źródło: AIPN BU, 0255/55, k. 25.

ANEKS III

Przejęcie Obwodu Sokołów Podlaski przez 6 partyzancką Brygadę Wileńską AK

7

5 grudnia 1946 r., Meldunek z pracy Obwodu Sokołów Podlaski skierowany do komendanta 6. Brygady Wileńskiej AK

Dnia 5 XI[I] 1946 r.

Do Kom[endant]a] Pow[iatu] [sic!] „Młota”⁴⁰

³⁷ Z niezrozumiałych względów w meldunku pominięty został ośrodek o kryptonimie „Melon”, obejmujący placówki: Nasielsk – „Dniepr”, Gołębie – „San”, Kozłowo – „Narew” i Kleszewo – „Niemen”.

³⁸ „Gedeon” w grudniu 1946 r. został aresztowany, a jego funkcję przejął z dniem 22 XII 1946 r. Eugeniusz Szulc „Żubr” (zimą 1947 r. zwerbowany przez PUBP Ostrów Mazowiecka jako agent).

³⁹ „Kuna” – N.N.

⁴⁰ Por./kpt. Władysław Łukasiuk „Młot”, w okresie okupacji żołnierz Obwodu AK Siedlce, w 1945 r. w Obwodzie AKO Bielsk Podlaski (jako dowódca plutonu i zastępca dowódcy oddziału partyzanckiego), w sierpniu 1945 r. przyłączył się do 5. Brygady Wileńskiej AK mjr. „Łupaszk”, od lutego zastępca, a od października 1946 r. komendant 6. partyzanckiej Brygady Wileńskiej AK. Najsynniejszy dowódca powojennej partyzantki na Podlasiu. Poległ w czerwcu 1949 r.

Raport wykonanych prac i akcji za miesiąc XI 1946 r. na terenie obwodu „Jezioro”⁴¹.

Komendanci „Stawów”⁴² na terenie obwodu „Jezioro”:

„Staw I” – nie wyznaczony

„Staw II”⁴³ – Ob. „Sokół”⁴⁴

„Staw III”⁴⁶ – Ob. „Bąk”⁴⁷ sierżant

Zastępca K[omendy] O[bwodu] „Jezioro”

„Staw IV”⁴⁸ – Ob. „Dąbek” plut[onowy]

„Staw V”⁴⁹ – Ob. „Ruczaj”

teren „Karp”⁴⁵, „Jesiotr”, „Lin”

teren „Okoń”, „Karaś”, „Rekin”

teren „Płoc”, „Sum”, „Szczupak”

teren Miasto

Dokonane akcje:

Na terenie „Staw I” – żadnych.

na terenie „Staw II” – 8 XI [19]46 r. podjęto gotówką z Urzędu Gm[iny] Korczew pieniądze podatkowe (36.000 zł) przez K[omendanta] O[środką] Ob. „Sokoła”.

13 XII [19]46 r. zlikwidowano dwóch w Korczewie, pierwszego tajnego konfidenta UB, mieszkańca Korczewa Demiańczuka Kazimierza, drugiego żołnierza KBW grupy z Sokołowa. W czasie dochodzenia niniejszy sądząc, iż ma do czynienia z UB, przechwalił się swymi czynami: Kaduszkiewicz Władysław.

Powyższe likwidacje wykonał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii]⁵⁰.

Dnia 13 XI 1946 r. O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii] dokonał rekwizycji artykułów spożywczych w spółdzielni Korczew, które rozdzielono dla użytku O[bwodowego] P[atrolu] Ż[andarmerii] i ludzi w terenie.

Dnia 4 XI [19]46 r. upomniano za kradzież drzewa z lasu Bartków – Sobieszańczuk Zofię zam. w Wyrozębach-Kownatach. Wykonał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii].

Na terenie „Staw III” dnia 6 XI [19]46 r. zlikwidowano złodzieja – komunistę Jachimczuka Stanisława, zam. w Czekanowie gm. Jabłonna, powyższy [wyrok] wykonał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii].

⁴¹ „Jezioro” – kryptonim poakowskiego Obwodu Sokołów Podlaski w okresie podporządkowania dowódcy 6. Brygady Wileńskiej AK (lato 1946–1950).

⁴² „Staw” – oznaczenie ośrodka (struktury obejmującej 2–3 gminy) w sokołowskim obwodzie „Jezioro”, aresztowany przez UB i stracony na mocy wyroku WSR w Warszawie.

⁴³ Ośrodek Korczew w Obwodzie „Jezioro”.

⁴⁴ Stefan Strelus „Sokół”, komendant Ośrodka Korczew w Obwodzie „Jezioro”. Aresztowany przez UB, skazany na karę śmierci i stracony.

⁴⁵ „Karp” i pozostałe kryptonimy placówek – niezidentyfikowane.

⁴⁶ Ośrodek Sabnie w Obwodzie „Jezioro”.

⁴⁷ Sierż. Wacław Giziński „Bąk”, komendant Ośrodka Jabłonna w Obwodzie „Jezioro”.

⁴⁸ Ośrodek Kosów Lacki w Obwodzie „Jezioro”.

⁴⁹ „Staw V” – Ośrodek obejmujący teren miasta Sokołów Podlaski w Obwodzie „Jezioro”.

⁵⁰ Obwodowy Patrol Żandarmerii (OPŻ), dowodzona przez pchor. Adama Tutaka „Znicza” partyzancka jednostka w sile drużyny utworzona w sierpniu 1944 r. na terenie Obwodu AK Sokołów Podlaski w celu wykonywania zleconych działań bojowych i utrzymywania porządku w terenie. OPŻ został rozwiązany po roku działalności, w sierpniu 1945 r. Jednak w późniejszym okresie komenda poakowskiego Obwodu Sokołów Podlaski reaktywowała tę jednostkę, która wraz z całym Obwodem „Jezioro” podporządkowała się kpt. W. Łukasiukowi „Młotowi”, wchodząc jako samodzielny pododdział w skład dowodzonej przez niego 6. Brygady Wileńskiej AK.

5 XI [19]46 r. obito batami baptystę Sochę Franciszka, zam. kol[onia] Jabłonna.

5 XI [19]46 r. ukarano Borysa Stanisława ze wsi Łuzki – 10 batów i porąbanie wozu – za kradzież drzewa budowlanego. Wykonał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii].

6 XI [19]46 r. ukarano Panaszkiwicza Stanisława za kradzież drzewa z lasu, zam. Tchórznica, 10 batów i wyrąbanie 4 szprych u wozu.

6 XI [19]46 r. odjęto konia Paplińskiemu z kol[onii] Kupiatyn, którego sobie wym[ieniony] przywłaszczył od znajomej Anny, celem zwrócenia konia Annie. Prócz tego zarekwirovano u Paplińskiego miękką skórę na parę butów. Wykonał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii].

7 XI [19]46 r. ukarano batami dwóch złodziei zam. w Wiesce gm. Jabłonna, Zabiejczuka Ignacego i Józwiaka Mariana za kradzież owiec.

7 XI [19]46 r. upomniano za nielegalne postęпки zorganizowanych ob. „Zająca”, ob. „Pirata” i Aleksandra brata ob. „Fligra”. Wykonał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii].

Od 22 XI [19]46 r. – [do] 24 XI [19]46 r. przeprowadzono dochodzenie w Bujalach Mikoszach gm. Jabłonna, odkryto rabunkową paczkę złodziei, składającą się z 12-tu osób, którzy rabowali z bronią w ręku okolicznych mieszkańców. Niektóre łupy złodziejom zabrano i zwrócono właścicielom, nałożono na złodziei karę pieniężną, w celu zapłacenia poszkodowanym za skradziony inwentarz, który złodzieje sprzedawali: wykonał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii].

Dn. 2 XI [19]46 r. obito Zawadzkiego Mieczysława zam. w Czekanowie gm. Jabłonna za dokonanie kradzieży kół do bryczki, które wymieniony w obecności patrolu odniósł dnia 16 XI [19]46 r.

Na terenie „Staw III” Jasin gm. Sabnie obito złodziei za dokonywanie kradzieży na okolicznych mieszkańcach [...].

Na terenie „Staw IV” dnia 11 XI [19]46 r. przy rozbiciu post[erunku] MO w Kosowie przez ob. „Bartosza”⁵¹, czynny udział brał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii].

Na terenie „Staw II” dnia 19 XI [19]46 r. upomniano doktora w szpitalu w Wyrozębach, żądając lepszego traktowania ludzi z nim współpr[acujących]. Wykonał O[bwodowy] P[atrol] Ż[andarmerii].

Na terenie „Staw V” dotychczas żadnych akcji nie przeprowadzono.

[...]

K[omendant] O[bwodu] „Jezioro” „Brzask”⁵²

⁵¹ Por. Walerian Nowacki, żołnierz Białostockiego Okręgu AK-AKO, wiosną 1945 r. w oddziale partyzanckim „Szumnego”, od lata 1945 r. w oddziale „Młota”, a następnie dowódca 2. szwadronu w dowodzonej przez niego 6. Brygadzie Wileńskiej AK. Poległ 3 VII 1948 r. w walce z KBW i UB pod wsią Krawce.

⁵² Ppor. Józef L. Małczuk „Brzask”, żołnierz AK Obwodu Sokółów Podlaski, następnie Komendy poakowskiego obwodu na terenie tegoż powiatu. W lecie 1946 r. podporządkował sokółowską organizację jako Obwód „Jezioro” por./kpt. W. Łukasiukowi „Młotowi”. Poległ 8 IV 1950 r. w wyniku zdrady w walce z grupą operacyjną KBW i UB pod Toczyskami Podbornymi koło Jabłonna.